

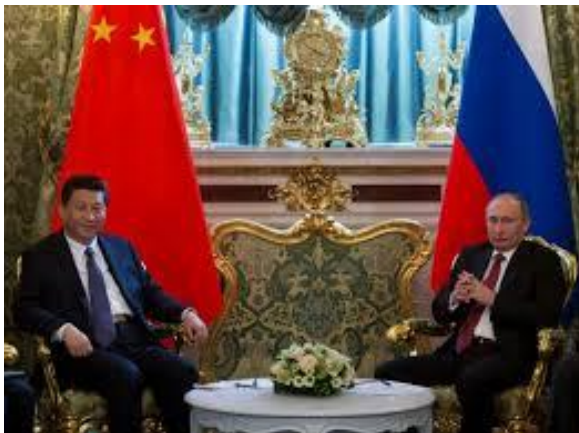

Marosvári Csaba

A sárkány és a medve románca: csak jószomszédság és más semmi?

Az kínai–orosz viszonyrendszer az ezredforduló óta a nemzetközi sajtó és a tágabb közvélemény kiemelt érdeklődési területe. Mindez Oroszország Putyin alatti stabilizálódásával és a kínai gazdasági növekedés 2002–2003 utáni egyre látványosabb eredményeivel, a 2008-as pénzügyi válsággal, illetve a Sanghaji Együtműködési Szervezet (SCO) és a BRIC(S) megjelenésével csak egyre erősebbé vált. Az igen gyakori kínai–orosz elnöki és kormányfői szintű találkozók, a két hadsereg közös hadgyakorlatai, valamint a két nagyhatalom nemzetközi válságócokban elfoglalt álláspontjainak hasonlósága újra és újra táptalajt ad a feltételezésnek, hogy a Moszkva és Peking az ötvenes évek után egyszer ismét közös tengelyt képezhet a nemzetközi viszonyrendszerben. Ez a kérdés Hszi Csin-ping, az új kínai pártfőtitkár–államfő első hivatalos külföldi útja, idén márciusi moszkvai látogatása, majd Kirill orosz pátriárka minapi történelmi kínai útja alkalmából ismét megmozgatta az elemzők és az újságírók fantáziáját. De mi is feltehetjük a kérdést: valóban új utakra léphet a posztszovjet kínai–orosz viszonyrendszer?

Történelmi(?) látogatások

2013 márciusának végén Hszi Csin-ping újonnan megválasztott kínai államfő első hivatalos útján népes delegáció élén Moszkvába utazott, hogy legnagyobb területű északi szomszédjának vezetőivel találkozzon. Hszi és Putyin orosz elnök számos hangzatos nyilatkozatot aláírtak, ahogyan kiemelték a két ország kiváló politikai, katonai és gazdasági együttműködésének magas szintjét is. Két hónappal Hszi útja után Kirill,

Moszkva és minden oroszok pátriárkája a történelemben első orosz egyházi vezetőként látogatott el Kínába. Mivel a kelet-ázsiai országban alig néhány ezer ortodox hívő van, többen kiemelték, hogy a látogatás valójában nagyon is politikai célokat szolgált, melyek felfűzhetők a két ország vezetőinek igen gyakori találkozóinak láncolatára.

Nézetek

Az utóbbi évtizedben megnőtt a kínai-orosz viszonyt érintő érdeklődés (mindennek jómagam is tanúja voltam a 2011. novemberi washingtoni 43. ASEEES-konferencián) és számos elmélet született a két nagyhatalom viszonyáról. Ezeket három nagyobb csoportba lehet foglalni: a két ország közötti pragmatikus viszonyt (és semmi többet) hangsúlyozó elméletekre, a Pekinget és Moszkvát stratégiai ellenfélként láttató nézetekre, valamint a Nyugat-ellenességet feltételező kínai-orosz tengelyt vizionáló véleményekre. A három elmélet valamelyike mindig előtérbe kerül függően az adott témától (Közép-Ázsia, energia) vagy felmerülő aktuális eseménytől (távol-keleti olajvezeték átadása, elnöki látogatások), de melyik áll a legközelebb a valósághoz? Ismerjük hát meg mindhármukat!

Kizárólag pragmatikus viszony, avagy a "kényelem tengelye"

Ennek az elméletnek a legmarkánsabb képviselője és szimbóluma a jelenleg a *Center for European Reform* Oroszországgal és Kínával kapcsolatos programjának igazgatója,

Bobo Lo által írt *The Axis of Convenience* című, 2008-ban megjelent könyv, melyben a szerző a kínai-orosz viszonyrendszert egy kizárólag pragmatikus, érdekközpontú kapcsolat-ként írja le. Elmélete szerint a Peking és Moszkva közötti kapcsolatok bár történetük kezdete óta jelenleg a legjobbak, ugyanakkor mindkét nagyhatalom számára jóval fontosabb az amerikai és az európai kapcsolat (már csak előbbi stratégiai-kereskedelmi és utóbbi kereskedelmi súlya miatt is), mint

kettejük bilaterális kapcsolata. Éppen ezért nehezen képzelhető el bármilyen kínai-orosz összefogás a Nyugat ellen (noha az ENSZ BT-beli szavazások és a külpolitikai retorika néha mást sugall).

Kettejük viszonyával kapcsolatban pedig a pragmatikusság látható, hiszen bár léteznek érdekkonfliktusok például Közép-Ázsiában, de mind Peking, mind Moszkva (már csak a mindkét fél számára költséges, időnként összecsapásokba torkolló 1960 és 1989 közötti rossz viszony tapasztalata miatt is) tiszteletben tartják egymás érdekeit és igényeit és igyekeznek az esetleges feszültségeket már azok megjelenése előtt, akár intézményes formában (mint a Sanghaji Együttműködés Szervezete) rendezni. Kétségtől léteznek azonban (főleg orosz részről) vélt vagy valós problémák (mint például Moszkva félelme az orosz Távol-Kelet kínai demográfiai és/vagy gazdasági befolyás alá kerülésétől, a közép-ázsiai kínai befolyás további növekedésétől, a részben még mindig orosz importra támaszkodó és a szellemi tulajdonjoggal hadilábon álló kínai fegyveripar versenyétől, vagy attól, hogy Oroszország az őt rég túlnövő kínai gazdaság pusztá nyersanyag-beszállítója lehet). Ezek azonban vagy nem valósak, vagy nem olyan súlyúak (még), hogy a bilaterális kapcsolatok jelenlegi formáját kikezdjék.

Stratégiai kihívás/verseny

A másik nézetrendszer szerint, melyet egyébként közvetlenül vagy közvetve az orosz katonai, politikai és tudományos elit számos tagja, például a *Geopolitika alapjai* c. könyv szerzője, az eurázsianizmus fő orosz ideológusaként ismert Alekszandr Dugin vall, Oroszország előbb-utóbb szembekerül Kínával. Ezen vélemények szerint már most

is számos olyan probléma van, melyet a szívélyes mosolyok és a vezetők gyakori találkozási csak részben tudnak elfedni. Oroszország legnagyobb versenytársa például Kazahsztánban már nem a Nyugat, hanem (Moszkvát megelőzve) az ország legnagyobb kereskedelmi partnere-révé és ötödik legnagyobb befektető-jévé váló Kína, Türkmenisztán pedig ma már a 2009-ben megépített gázvezetéknek köszönhe-

tően több gázt exportál a távol-keleti óriásnak, mint Oroszországnak, amely 2009-es árvitájukban 1992-vel és 1997-98-cal ellentétben már nem tudta rákényszeríteni akaratát Asgabatra, mivel monopolhelyzetét megtörte a kínai gázvezeték.

Az e csoportba tartozó vélemények szerint az SCO Moszkva számára csak a kínai előretörés lassítására, kontrolljára jó, de talán már arra sem eléggé, hisz az orosz és a kínai gazdaság méretei és struktúrája között kiáltó a különbség. Mások hozzáteszik még az orosz távol-keleti kínai térnyerést, az orosz–kínai hadiipar sajátos együttműködését (mely a kínai kopírozás miatt ma már nem az együttműködés példája, hanem frusztráció forrása orosz részről, mivel az olcsó, másolt kínai fegyverek versenyt is jelentenek), csakúgy mint a permanensen jó orosz–indiai és kínai–pakisztáni kapcsolatokat, ami kontrasztban áll az Újdelhi és Peking között (az utóbbi évek konstruktív kommunikációja ellenére) meg-megjelenő problémákkal (rendezetlen határvita, Kína és Pakisztán szoros viszonya, India és az USA közeledése) és a két ország sajtójában is tárgyalt kölcsönös bizalmatlansággal.

Stratégiai (Nyugat-ellenes) szövetség

A harmadik véleménycsoport szerint, amit egyes konzervatív amerikai kutatók és politikusok, valamint a nyugati sajtó számos munkatársa vall, viszont épp ellenkezőleg, Oroszország és Kína túl sokszor van egy platformon ahhoz, és túl sokszor nyilvánítják ki a nyugattal (főleg az USA-val) szembeni kritikájukat, hogy aztán felemelkedésükkel és lehetőségeik bővülésével ne jelentsenek közös kihívást. Ennek első nyomait többen már Borisz Jelcin orosz elnök és kínai kollégája, Csiang Cö-min 1998-as, multipoláris világrendet szorgalmazó nyilatkozatában észrevenni vélték, de később a kínai és orosz képviselők nemzetközi válsággócokkal kapcsolatos ENSZ BT-beli látványos, amerikai/nyugati állásponttal szembeni együtt-szavazásaiból is ezt olvasták ki. A 2002-2003 utáni látványos kínai és orosz (olaj hajtotta) gazdasági növekedés, az első Putyin-elnökség második szakaszában romlásnak indult amerikai–orosz kapcsolatokat, valamint

hiányára hívják fel a figyelmet.

a növekvő amerikai kereskedelmi deficit miatti frusztráció, valamint a 2000 óta növekvő számú kínai-orosz csúcstalálkozók csak ráerősítettek erre, ahogy az is, hogy 2010 óta a két ország nem dollárban rendezi a közös kereskedelmet. Az SCO illetve a BRIC(S) országcsoport megalakulásában egyes véleményformálók nemkülönben Nyugat-ellenes kihívást vélnek felfedezni. A higgadtabb elemzők viszont inkább Oroszország Kína és az USA felé való koherens stratégiájának és az orosz–kínai hosszútávú közös stratégia

Tények

Áttekintve a kínai-orosz csúcstalálkozók történetét az utóbbi húsz évben, semmi meglepőt nem találunk abban, hogy Hszi Csin-ping első hivatali útja Moszkvába vezetett. Borisz Jelcin első hivatali útja 1992 decemberében Pekingbe vezetett, és azóta a kínai illetve az orosz államfők mindegyike először a Moszkvában, illetve Pekingben tette tiszteletét először. Összességében persze a geopolitikai realitás miatt is adja magát mindez, hisz a 4000 kilométernyi közös szárazföldi határral (melynek vitás szakaszait 2008-ban végleg rendezték) rendelkező két ország egymás legnagyobb szomszédja. Az is tény, hogy az államfői és miniszterelnöki találkozók száma 2001, a jószomszédsági és baráti együttműködési szerződés (mely egyébként bizonyos katonai együttműködésre is utalt) megkötése után jószerevel évenkénti gyakoriságúra nőtt. Az állam-és kormányfői találkozók állandó résztvevői a két ország védelmi miniszterei, akik között 2008 óta forródrót kapcsolat működik. A katonai együttműködés egyik leggyakrabban hangoztatott mutatója a Kína és Oroszország által 2005 óta két évente rendezett közös hadgyakorlat.

Látszólagos szoros együttműködés

Kína és Oroszország azonban számos nemzetközi kérdésben jobbra inkább párhuzamos, de nem koordinált módon kerül egy álláspontra. Mindkettőjük a területi szuverenitás és a be nem avatkozás elvét képviseli, és ezen az alapon bírálja az USA közel-keleti vagy éppen kelet-ázsiai lépéseit, vagy a demokrácia és szabadság elvének terjesztését hirdető nyugati retorikát. Kína és Oroszország ellenzi az amerikai rakétavédelmi pajzsok tervét is. Moszkva és Peking stratégiai fókuszja ugyanakkor egyedül Közép-Ázsiában találkozik, ahol mindkettőjük a stabilitás megőrzésében érdekelt. Moszkva viszont emellett elsősorban a Kaukázus és Kelet-Európa, kisebb mértékben a Közel-Kelet kérdéseire, míg Kína Kelet-és Délkelet-Ázsiára, illetve kisebb mértékben Afrikára összpontosít. Kína a közel-keleti ügyeket illetően (bár az

olajszállítás miatt kulcsfontosságú neki a térség) lényegében eszköztelen, míg

Oroszország a kelet-ázsiai térségben látványosan súlytalan (például a közelmúlt koreai válságaiban, vagy a kínai-japán vitában nincs markáns álláspontja). Az oroszok és a kínaiak egymással kvázi ellentétes álláspontot foglaltak el Abházia és Dél-Oszétia függetlenségének kérdésében, ahogy Moszkva nem áll ki Kína mellett annak Japánnal (mely potenciális orosz

gázexport-célország) vagy más kelet-ázsiai államokkal fennálló konfliktusaiban, ahogy Észak-Koreával kapcsolatban is kevésbé megértő, mint Peking.

Tehát a nyilatkozatok, egyezmények igen pozitív hangvétele, mely a kínai-orosz viszonyt jellemzi, szintén a kapcsolatok szorosságáról árulkodik, ugyanakkor távol vagyunk attól, hogy átfogó, összehangolt kínai-orosz világpolitikai együttműködésről beszéljünk, hisz a jószomszédság erős igényén túl egyik oldal sem rendelkezik komolyabb, átfogó stratégiával az együttműködésről. És bár a jó viszonyt tükrözhetik az emelkedett frázisok, a valós tartalom, a kapcsolat, az érdekközösség az adatokból és tényekből sokkal inkább látszik és magyarázható.

A kereskedelem és befektetés kettősségei

A kereskedelem (és főleg a két ország adottságaiból magától értetődőnek tűnő energia ügye) viszont némileg árnyalja a képet. Bár az állam-és kormányfői találkozókából és az azokat követő nyilatkozatokból nincs hiány, a közös kereskedelem egyébként gyorsan növekvő (2007-hez képest duplájára) volumene ellenére továbbra is elmarad a két ország saját, például az EU-val vagy az USA-val folytatott kereskedelmétől. Az orosz-kínai kereskedelem tavalyi, 88 milliárd dollárra rúgó volumene jócskán elmarad az 570 milliárd dollár értékű kínai-EU és a 450 milliárd dollárnyi kínai-amerikai kereskedelem volumenétől, ahogy a 430 milliárd dollárt kitevő orosz-EU kereskedelemtől is. Bár Kína az utóbbi két évben Oroszország második (sőt, ha az EU országait külön számítjuk, első) legnagyobb partnerévé lépett elő, Peking számára Oroszország még éppen befér a tíz legfontosabb kereskedelmi partner közé. Kínát jobbra csak az orosz nyersanyagok és

fegyverek érdeklik, míg Oroszország egyre növekvő mértékben szerez be gépeket és berendezéseket délkeleti szomszédjától. A statisztikák is ezt támasztják alá: az orosz exportot növekvő mértékben (2008-ban még csak 60%-ban, míg 2012-ben már közel háromnegyed részben) a nyersanyagok (főleg olaj és fa) teszik ki, míg kínai részről a gépek és berendezések jelentik a növekvő

mértékben legjelentősebb tételt (az Oroszországba menő kínai export 2008-ban alig több mint egyharmada, 2012-ben már közel fele). Ez az orosz WTO-csatlakozással (annak exportstruktúrája miatt) sem fog érdemben változni, sőt az orosz nyersanyagexport mennyiségi robbanására sem igen kell számítani a kínai gazdaság strukturális eredetű lassulása miatt. A gyakran emlegetett, Moszkva és Peking közti fegyverkereskedelem volumene pedig 2007 óta hanyatlóban van, bár utalnak jelek az ismételt lehetséges növekedésre, mint majd látni fogjuk.

A közvetlen tőkebefektetések terén még kevésbé kiforrott a helyzet: Kína összesített oroszországi közvetlen tőkebefektetései 2013 elejére is alig érték el a 3 milliárd dollárt (és elsősorban az orosz távol-keleti nyersanyag-kitermelésre összpontosultak, ahol Kína jelentős pozíciókkal rendelkezik), míg az orosz befektetések valamivel 850 millió dollár alatt maradtak (és jobbra ipari termelésre és szállításra koncentráálódtak). A befektetések alacsony volumene téma volt Hszi moszkvai látogatásán is: Oroszország mindenképpen több kínai tőkét szeretne bevonni, főleg a tőke- és technikaigényes iparágakba és a regionális modernizációba. Más kérdés, hogy a befektetésekkel kapcsolatos orosz hozzáállás meglehetősen kettős: a tőke bevonásának igénye erős ellentétben áll Moszkva azon félelmével, hogy a befektető nem veszélyezteti-e a Kreml kontrollját például a természeti erőforrások felett (ahogy ezt a Szlavnyefty a kínai CNPC általi felvásárlásának 2002-es megtorpedózása, és a Rosznyeftybe való kínai részvényvásárlás korlátozása is mutatja)..

BRICS: orosz kakukktójs?

A 2008-as pénzügyi válság kitörésével hamar a nemzetközi közvélemény fókuszába került a már 2006 óta informálisan létező, az ún. BRIC(S) országok csoportja. A Brazília, Oroszország, India és Kína (majd 2010-től Dél-Afrika) angol neveinek kezdőbetűiből képzett betűszó az amerikai-európai gazdasági erőter alternatívájaként, a "jövőt" jelentő, fejlődő nagyhatalmak csoportjaként vésődött a köztudatba. A némi orosz

diplomáciai erőfeszítéssel előmozdított laza szövetség 2009-ben, Jekatyerinburgban kezdődő éves ülésein a G8-G20 felállással és a dollár dominálta világgazdasággal szembeni kritikaként jelent meg. Bár első látásra valóban valamiféle szövetség körvonalazódik a tagok (köztük Peking és Moszkva) közt, az orosz tagság létjogosultságát az ország nyersanyagáron alapuló felemelkedése és emiatti instabilitása miatt már eleve megkérdőjelezték. A szövetség

életképességét tovább hátráltatja az egyes tagok közötti gazdasági kapcsolat alacsony szintje, illetve az India és Kína közötti ambivalens viszony. Bár sokan a BRICS-et a Kína és Oroszország közti közös platformként említik, a szervezet jelentősége egyelőre messze elmarad a nemzetközi köztudatban rögzült képzettől.

Potenciális problémák

Energia és nyersanyagok: egy új viszony alapja?

Kína energiahordozók iránti éhsége, illetve Oroszország növekvő energiaárakra alapuló stabilizálódása régóta a nemzetközi figyelem középpontjában áll. A világ legnagyobb energiafelhasználója és a világ legnagyobb olaj-és gázkitermelője, melyek ráadásul még közvetlen szomszédok is, között természetesen adja magát a lehetőség a szoros energiapiaci együttműködésre - ami azonban eddig meglehetősen visszafogottan valósult meg. Bár a két ország között az 1990-es évek vége óta (amikor Kína már olajimportőr volt) folynak megbeszélések orosz olaj-és gázexportról, de az egyetértési nyilatkozatok és szavakban kinyilvánított akaratot alig követte szerződésben és megépülő infrastruktúrában megfogható végső megegyezés. Először a Jukosz állt elő konkrét, Oroszországból Kínában menő olajvezetéktervvel, ám a megvalósítás Mihail Hodorkovszkij 2003-as letartóztatásával lekerült a napirendről. Később a kínai kormány többször felhozta a témát orosz partnereinek, a Lukoil és a CNPC közötti stratégiai együttműködésnél többre 2009-ig nem futotta. Kína érdeklődött az orosz földgáz iránt is, a Gazprom elé azonban a Kreml az orosz magterületek keresletének prioritását állította, ráadásul a projekteket a kínai fél árrugalmatlansága (Kína a kőszén árához szerette volna kötni az akkor szárnyaló orosz /európai/ exportárakat) és a földrajzi távolság is gátolták.

Kína és Oroszország végül a közvetlen csővezetékes olajkereskedelemtől szóló üzletet 2009-ben ütötte nyélbe, amikor is a Kínai Fejlesztési Bank (CDB) 25 milliárd dolláros hitele meggyőzte a Kremlt a Kelet-Ázsia-Csendes-óceán olajvezeték kínai határig tartó szakaszának megépítéséről. A vezetéket 2011 elején nyitották meg, melyen jelenleg 300.000 hordó olaj áramlik Kínába. A földgázüzletről viszont, ahogy Hszi moszkvai útján is, továbbra is csak szándéknyilatkozatok születnek. Kína a palagázforradalom óta kevésbé tekinti

prioritásnak az orosz gázimportot, Oroszország pedig a hírek szerint még mindig kevesli a kínaiak által kínált árat, miközben mind a Gazprom, mind a CNPC komoly problémákkal néz szembe. Oroszország pozíciója Kína felé továbbra is ambivalens: ugyan nem jönne rosszul Moszkvának egy új, nagyobb piac, ugyanakkor Putyinék a Pekinggel való viszonyban nem szeretnék kizárólag Kína nyersanyagszállítójának pozícióját betölteni válni (ahová jelenleg tendálnak), ráadásul a kínai tőke energiaipari megjelenése azt a veszélyt is hordozza magában, hogy Moszkván kívül más kontrollja is jelen lehet az orosz energiaiparban, hisz az energiaipari kínai tőke az oroszhoz hasonlóan erősen állami kötődésű.

Közép-Ázsia: Stratégiai érdekközösség vagy stratégiai verseny?

Közép-Ázsia a másik, figyelem középpontjában álló térfele az ellentmondásos kínai-orosz kapcsolatnak. Kína térségbeli megjelenése nem maradt figyelmen kívül, ahogy az sem, hogy Moszkva és Peking viszonya hogyan alakul ezen új körülmények között. A közép-ázsiai kínai-orosz viszony nemkülönben ambivalens: egyszerre van jelen benne a térség stabilitására vonatkozó stratégiai

érdekközösség, illetve a térség feletti fő befolyásért való verseny. Kína meglehetősen későn, az 1990-es évek közepén jelent meg érdemben az akkor kizárólag orosz befolyási övezetnek számító posztszovjet Közép-Ázsiában, akkor is elsősorban nyersanyagok iránt érdeklődve, illetve a tadzsik polgárháború (1992–1997) miatti iszlamista előretöréstől tartva.

A Sanghaji Ötök (1996) elnevezésű szerveződés éppen az oroszok és a kínaiak közös, a

térség biztonságpolitikai helyzetével kapcsolatos aggodalmait mutatta, továbbá a törekvést az iszlamizmus, a szeparatizmus és a drogkereskedelem visszaszorítására. A Sanghaji Ötök 2001-ben tovább intézményesült és Üzbegisztánnal kiegészülve Sanghaji

Együttműködési Szervezetként (SCO) Oroszország, Közép-Ázsia és Kína közös érdekeinek védelmét, illetve katonai együttműködését volt hivatott megjeleníteni. Bár a szervezet valódi céljáról megoszlanak a vélemények (vannak, akik Moszkva eszközének tartják a közép-ázsiai kínai befolyás kontrolljára, mások pedig Peking közép-ázsiai előretörésének előmozdítóját vélik benne felfedezni), kétségtelenül fontos megjegyezni, hogy a szervezet létezése még mindig Oroszország és Kína '90-es években megfogalmazott, a térséggel kapcsolatos közös érdekeinek kifejeződése.

Az együttműködés mellett azonban Közép-Ázsia potenciális problémaforrás is, hisz Kína megjelenése a korábbi kizárólagos orosz hegemóniát helyezte zárójelbe. Kína ugyanis nemcsak a biztonsági garanciák miatt volt érdekelt a térségben, hanem az energiaforrások is kellően vonzották az 1993-ban nettó olajimportőrré, 2007-ben pedig nettó gázimportőrré vált országot. Közép-Ázsia a tradicionális kínai felfogásban nemcsak egykori vazallus volt (az arab hódítás előtti időkben a Tang-dinasztia befolyása Szamarkandig ért, az orosz bevonulás előtt pedig a mandzsu Csing-dinasztia próbálta a kazah törzseket alávetni), de a jelenkor biztonságpolitikai igényeire is választ látszott

adni: olyan olaj-és gázlelőhelyeket rejtett magában, melyek lehetővé teszi az import diverzifikációját, ráadásul a szállítási útvonalait nem az amerikai haditengerészet ellenőrzi. A Kazahsztánban még szabad olaj-és gázkoncesszióra kíváncsi, későn (1997) érkező kínai cégek már csak morzsákat kaptak, ezek fejlesztésére és összekötésére viszont jelentős összegeket áldozott a kínai állam.

Az olaj világszertei árának növekedésével a 2000-es évektől számos olyan projekt vált rentábilissá, mely az 1990-es években maximum az álmokban vagy a térképen mutatott jól. 2003-2005 között Kína Kazahsztánban megépítette az első transz-ázsiai olajvezetéket Atyrau és Alasankou között. Peking olajigénye és a projektek finanszírozására való hajlandósága találkozott a kazah vezetés céljával: lazítani az orosz függésen mind politikai, mind gazdasági (elsősorban energiaipari) téren. 2006-ban Kína a türkmén földgázkitermelés egy részére is bejelentette igényét. A korábban a gázexport útvonalait kontrolláló Oroszország szorításából kitörni igyekvő Türkmenbasi örömmel kötött üzletet a kínaiakkal. Kína 2007-ben mind Üzbegisztánnal, mind Kazahsztánnal rendezte a tranzitútvonalak kérdését, majd 2009 végére megépítette a transzázsiai gázvezetéket is, ismét saját zsebből. Miközben Oroszország a csúcsra járó európai gázigény- és árak miatt 2009-ben Türkmenisztánnal került árvitába (csakhogy már nem volt kizárólagos exportcélország), Kína a gázszállítás stratégiai célja érdekében vállalta a veszteséges közép-ázsiai csővezetékprojektek megépítését, és az akkori orosznál magasabb árak kifizetését is. A 2000-es évek vége felé Peking a közép-ázsiai térség számos országának (Türkmenisztán, Kazahsztán, Tadzsikisztán) legfontosabb kereskedelmi partnerévé is vált. Bár Kína szemmel láthatóan törekszik arra, hogy közép-ázsiai gazdasági előretörése ne veszélyeztesse a hagyományos orosz politikai befolyást, de a térség fölötti kínai gazdasági befolyás és az "Új Selyemút" feltámasztására való törekvés a kínai potenciálból (és központilag mozgósítható forrásokból) kifolyólag kétségtelenül irritálja mind Oroszországot, mind a saját Selyemút-elképzelését dédelgető Egyesült Államokat.

A Távol-Kelet: lehetőségek és félelmek között

A kínai jelenlét az orosz Távol-Keleten az orosz-kínai kapcsolatok látens neuralgikus pontja. Oroszország távol-keleti területein a szovjet-kínai viszony már Gorbacsov 1989-es útja után azonnal javult és megsokasodtak a helyi gazdasági kapcsolatok. Mindeközben az 1991 utáni két évtizedben az Amur-folyó két oldalán teljesen

különböző dolgok mentek végbe. Míg Kína a világ második legnagyobb gazdaságává nőtt, addig az orosz Távol-Kelet az elhagyatottság, az elnéptelenedés és a tőkehiány problémáival volt kénytelen szembenézni. Az orosz központi kormányzat az 1990-es években érdemben ignorálta a térséget, mely elsősorban a kínaiakkal való gyümölcsöző

gazdasági kapcsolatainak (és a kínai vendégmunkásoknak) köszönhető a fennmaradását. Putyin hatalomra jutása után, Kína-barátság ide, jószomszédság oda, megszólaltak ugyan a szirénák mind a Kremlben (például Putyin és tanácsadói), mind a tudományos elitben (Dugin, Dmitrij Trenyin és mások), hogy ha Oroszország nem tesz semmit, elveszítheti a 6 millió négyzetkilométeren elterülő, de alig 6,5 millió ember által lakott Orosz-Távol-Keletet, elsősorban az Amur déli partjának 110 milliós lakossággal rendelkező 3 kínai tartomány demográfiai és gazdasági delejével szemben, de az évente-kétévente érkező fogadkozások ellenére még jó tíz évig nem történt semmi. 2011-ben pedig már olyan hírekkel szembesült az orosz közvélemény, hogy a kínaiak háromszor annyit fektetnek be Orosz-Távol-Keleten, mint az orosz kormányzat.

2012-ben határozta csak el az orosz kormányzat a Távol-Kelet fejlesztéséről szóló tervek felelevenítését, és úgy tűnik, mára a terület prioritássá vált. Még egy Orosz Távol-keleti fejlesztési Minisztériumot is létrehozta. Az adókedvezményekkel megtámogatott nagyszabású tervek szerint Oroszország több mint 300 milliárd dollárnyi pénzt szeretne a térségbe önteni, az összeg jó részét pedig alig leplezve kínai befektetőktől várják, akik egyébként már eddig is (Moszkva, sőt az USA aggodalmát is felkeltve) komoly pozíciókat szereztek a helyi energia-és faiparban. A kínai jelenlét újra paradox: megkerülhetetlen tényező a térségben, viszont a további kínai térnyerés a pénz ígérete ellenére aggasztja Moszkvát. És nem csak gazdaságilag. Vlagyimir Viszockij tengernagy, az orosz flotta akkori főparancsnoka 2010-ben a kínaiak északi-sarki ambícióiról nyilatkozott, és nem véletlenül fér bele a képbe az Oroszország által a franciáktól vásárolt Mistral helikopterhordozók távol-keleti szolgálatba állítása sem. Kína érdemben nem reflektál az orosz félelmekre, ahogy a kétarcú orosz hozzáállásra sem, a hivatalos és félhivatalos megszólalásokban a távol-keleti fejlesztések kölcsönös, kétoldalú előnyeit emelik ki.

Hadiipar: partnerek vagy vetélytársak?

Az orosz-kínai viszony problémáit a két ország kapcsolatának talán legismertebb területe, a hadiipar fedte fel először. Miközben a Szovjetunió szétesése óta a haderő terén ellentétes irányú folyamatok zajlanak a két országban (az orosz haderő nagy részét, különösen a hadiflottát a lassú enyészet, míg a kínai haderőt a fokozatos modernizáció jellemezte: a SIPRI adatai szerint csak a hivatalos kínai védelmi költségvetés már 1996 óta túlszárnyalta az oroszot), a hadiipar területén Oroszország jobbára megőrizte helyzetét. A két ország közötti viszony javulásának, az orosz

gazdaság állapotának és persze az 1989 óta Kínával szemben fennálló nyugati fegyverembargónak hála a kínai-orosz katonai kapcsolatok hamar bimbózni kezdtek, az 1990-es évek közepétől pedig a hatvanas évek óta elképzelhetetlen dolog kezdődött: Oroszország fegyvert kezdett exportálni Kínába.

Emögött semmilyen stratégiai indok nem volt, pusztán gazdasági szükségszerűség: az addig jobbra még az 1950-es évekből származó szovjet fegyverekre és azok kínai kópiáira hagyatkozni kénytelen Kína érdeklődése kiváló lehetőséget biztosított az akkor hiperinflációval és csőddel küszködő Oroszországnak a szovjet fegyverzet gyors és viszonylag jutányos értékesítésére. 2001-től pedig az orosz fegyverexport újabb növekedési ciklusba lépett: az azóta eltelt években Moszkva kb. 16 milliárd dollárnyi fegyverzetet adott el Pekingnek, igaz az eladások 2007 óta csökkenő tendenciát mutatnak.

Merthogy menet közben számos probléma akadt. Egyrészt Kína hadiipara fejlődésével egyre kevésbé vevő az elavuló szovjet haditechnikára, amit a Kreml az 1990-es években még oly könnyedén sózott Pekingre. Másrészt a kínaiak megtartották az 1950-es évek Szovjetuniója által még elnézett szokásukat, hogy a beszerzett fejlettebb haditechnikát lemásolják, sőt alkalomadtán gyengébb minőségben ugyan, de alacsonyabb áron kínálják eladásra Oroszország hagyományos, harmadik világbeli piaci számára. Noha Moszkva korábban sem szándékozott legfejlettebb hadiipari vívmányait megosztani Pekinggel, de különösen a 2004-es Szuhoj Szu-27SK-ból másolt Senjang J-11 vadászgépekkel kapcsolatos feszültség óta a Kreml még óvatosabb. A bizalmatlanság és kínálat-kereslet különbözőségei miatt 2007 óta az orosz fegyverek kínai exportja hanyatlóban van, noha épp a közelmúltban utaltak igen halovány jelek a kínai kereslet esetleges ismételt felfutására.

Összegzés

Ahogy a Ria Novosztyi pár éve megállapította, nehéz két olyan országot találni, melynek vezetői gyakrabban találkoznak, mint Kína és Oroszország. Peking számára (különösen az 1960-89 közötti időszakból okulva) kétségtelenül kulcsfontosságú legnagyobb területű és katonailag legerősebb szomszédjával való jó kapcsolat, ahogyan Moszkva is érdekelt a világ második legnagyobb gazdaságává előlépő és katonailag is erősödő Kínával való jó viszonyban. A két ország viszonyának otthoni jelentősége ugyanakkor nincs egyensúlyban: Oroszország számára Kína egyre fontosabb partner, míg utóbbit elsősorban az északi határain lévő béke és biztonság, valamint a nyersanyagforrások érdeklik, de Oroszország nem tartozik a legfontosabb gazdasági partnerek közé. A nyilvánvalóan szoros jószomszédságon és a hangzatos nyilatkozatokon túl tehát a közös gazdasági kapcsolatok potenciáljukhoz képest fejletlenek, és számos potenciális probléma létezik kettőjük között, de ezek a jelenlegi viszonyt egyelőre nem zavarják. A kölcsönös viszonyról szóló bővebb, hosszabb távú orosz és kínai stratégia hiányában viszont e problémák konfliktusok forrásai lehetnek. A Nyugat-ellenes orosz-kínai szövetségtől tartók számára megnyugtatóul szolgálhat, hogy a Peking és Moszkva közötti hosszú távú stratégia hiányában nem könnyű olyan közös pontokat, vagy akár hajlandóságot is találni ahhoz, hogy érdemi Nyugat-ellenes kínai-orosz tömb alakuljon ki. Ráadásul abban Moszkva már csak másodhegedűs lehetne csak, amit az orosz vezetés által kergetett, az 1945 utáni franciához hasonló *grandeur* szelleme nem engedhet meg.

Felhasznált irodalom

Könyvek, tanulmányok

Foreign Direct Investment in Kazakhstan. OECD Investment Policy Reviews. URL: http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-investment-policy-reviews-kazakhstan-2012/foreign-direct-investment-in-kazakhstan_9789264121812-4-en.

Lo, Bobo (2008): Axis of Convenience - Moscow, Beijing, and the New Geopolitics. Brookings Institution Press, Washington D.C.

Trenin, Dmitri (2012): True partners? How Russia and China see each other. Centre for European Reform, London. URL: http://carnegieendowment.org/files/Trenin_CER_Eng.pdf.

Internetes források

Az elfeledett háború: Tadzsikisztán 1992-1997. Katpol Blog, 2009. május 2. URL: http://katpol.blog.hu/2009/05/02/az_elfelejtett_haboru_tadzsisztan_1992_1997.

Francia hadihajó a Néván. Katpol Blog, 2009. november 29. URL: http://katpol.blog.hu/2009/11/29/knn_francia_hadihajo_a_nevan_vazlat

Közép-Ázsia: Van gáz mindenkinek? Katpol Blog, 2009. február 23. URL: http://katpol.blog.hu/2009/02/23/kozep_azsia_van_gaz_mindenkinek.

Bargaining looms over Russian LNG exports to Japan. The Asahi Shimbun, 2013. április 30. URL: http://ajw.asahi.com/article/behind_news/politics/AJ201304300095.

Beijing beating Moscow in Russian regional investment. Russia Beyond the Headlines, 2011. február 10. URL: http://rbth.ru/articles/2011/02/10/beijing_beating_moscow_in_russian_regional_investment_12446.html.

Blank, Stephen, Shared Threat Perceptions Begin Renewal of Sino-Russian Arms Trade. China Brief, Volume: 13 Issue: 4, 2013. február 15. URL: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=40464.

Chinese leader Xi, Putin agree key energy deals. AFP, 2013. március 22. URL: http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5jl8_kZmr2INskAt4erPYLeDxW9Zw?docId=CNG.456411c08037199e9bc2690b1b0726fa.211.

Cohen, Ariel: The Russia-China Axis Grows. Frontpage Mag, 2013. március 14. URL: <http://frontpagemag.com/2013/ariel-cohen/the-russia-china-alliance-grows/>.

Downs, Erica S. Money Talks: China-Russia Energy Relations after Xi Jinping's Visit to Moscow. Brookings, 2013. április 1. URL: <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/04/01-china-russia-energy-relations-downs>.

Kazakhstan looks favorably on Chinese campaign for Central Asian oil. Global Times, 2013. május 6. URL: <http://www.globaltimes.cn/content/779595.shtml#UaK3QtKU0T4>.

- Lee, Rens, The Russian Far East: Opportunities and Challenges. Foreign Policy Research Institute, 2012. december 22. URL: <http://www.fpri.org/news/2012/12/russian-far-east-opportunities-and-challenges>.
- Petersen, Alexandros: China's Latest Piece of the New Silk Road, Eurasia Daily Monitor Volume: 10 Issue: 4, 2013, január 10. URL: <http://www.refworld.org/docid/50f69cc32.html>.
- Putin Ready to Revive Russia's Far East Mega Plan. RIANovosti, 2012. november 29. URL: <http://en.rian.ru/business/20121129/177822312.html>.
- Russia and China in WTO - a world apart. Reuters, 2012. augusztus 22. URL: <http://www.reuters.com/article/2012/08/22/us-trade-russia-idUSBRE87L03Q20120822>.
- Stern, Jonathan, At 20, Russia's Gazprom Struggles To Stay Dominant. Radio Free Europe, 2013. május 20. URL: <http://www.rferl.org/content/gazprom-gas-industry-russia/24986891.html>.
- Weitz, Richard, Why China Snubs Russia Arms, The Diplomat, 2010. április 4. URL: <http://thediplomat.com/2010/04/05/why-china-snubs-russian-arms/2/>.
- Weitz, Richard: China-Russia relations and the United States: At a turning point? Second Line of Defense, 2011, április 12. URL: <http://www.sldinfo.com/china-russia-relations-and-the-united-states-at-a-turning-point/>.
- Who will pay to develop the Russian Far East? Russia Beyond the Headlines, 2013. április 3. URL: http://rbth.ru/business/2013/04/03/who_will_pay_to_develop_the_russian_far_east_24583.html.
- Визит патриарха Кирилла в КНР: Россия и Китай открыли новую страницу истории. Golosz Rosszii, 2013. május 10. URL: http://rus.ruvr.ru/2013_05_10/215495904/.
- Главком ВМФ: К Арктике присматривается Китай. Vzgljad, 2010. október 4. URL: <http://www.vz.ru/news/2010/10/4/437111.html>.
- Они для нас первые, мы для них – десятые. Golosz Rosszii, 2013. április 2. URL: http://rus.ruvr.ru/2013_04_02/Oni-dlja-nas-pervie-mi-dlja-nih-desjatje/.
- Посол КНР в РФ Ли Хуэй говорит о предстоящем визите председателя КНР Си Цзиньпина в Россию. Новости Посольства КНР в РФ, 2013. március 19. URL: <http://ru.china-embassy.org/rus/sghd/t1022764.htm>.
- Путин о КНДР: Чернобыль может показаться детской сказкой. Vzgljad, 2013. április 8. URL: <http://www.vz.ru/news/2013/4/8/627817.html>.
- Российско-китайское инвестиционное сотрудничество. Торговое правительство Российской Федерации в Китайской Народной Республике. URL: <http://www.russchinatrade.ru/ru/ru-cn-cooperation/investment>
- Российско-китайские торгово-экономические отношения. Торговое правительство Российской Федерации в Китайской Народной Республике. URL: http://www.russchinatrade.ru/ru/ru-cn-cooperation/trade_ru_cn.